

Բ Ա Խ Տ Ի Զ Ո Հ

(Պատկեր Բալախանու կեանքից)

Բուք է: Զինախառն քամին ոռնում է, ճանապարհ ուղում, անցքեր դանում, ճեղքեր պատում և չարահճի յամառութեամբ ներս խուժում, ագահութեամբ լցում, ջարդում ու սառեցնում:

Ափշերոնեան թերակղզու դայլայլին է այդ: Ամառը առատ փոշի, ձմեռը ուժգին բուք:

Այդ դաժան օրին, աղքատ Սաքօն իր հարազատ փոքրիկը կրծքին ամուր սեղմած, յամառ քամու դէմ ճակատը պարզած, ամբողջ մարմնով դէմ է կանգնում օդի հոսանքին, ծայրայեղ ոյժով նրա ալիքը ճեղքում, ոտերը առաջ գցում ու ցրտից դողահար, կծկուած առաջ քայլում:

Յուրտը սաստիկ է, բայց կարիքը սաստկագոյն: Եւ նա քայլում է:

Ահա եկաւ կանգ առաւ մի գրասենեակի ցածրիկ սանդուխներին: Պէտք է ներս մտնել, այդտեղ է քըշել կարիքը: Սակայն վստահանալ...

«Սպասեմ, դուցէ ծառան դուրս նայի», մտածում է նա, մէջքը պատին յենում և փոքրիկի կապտած, սառած դէմքը կրծքին աւելի ու աւելի սեղմում:

Կէս ժամ է կանգնած է, բայց դեռ ոչ ոք չի հարցնում նրան: Իսկ բուքը ծեծում է նրան, մարմինը սառցնում: Աւելի սպասել անհնար է: Եւ նա պարզում

է փէտացած ձեռքը, մօտեցնում դռանն ու սառած մատերով շօշափում: Շօշափում, այո՛, և ոչ բաղխում, այն հասարակ պատճառով, որ սառած մատերը ոյժ չունեն ծեծելու:

Մի րոպէ ևս և դուռը բացւում է:

— Հը՛, ինչ կայ, բղաւում է գրասենեակի ծառան, ստորին ծառայողին յատուկ գոռոզութեամբ:

— Կառավարչին եմ ուղում... կմկմում է թշուառ հայրը:

— Ձի կարելի, բարկանում է ծառան ու էլ ետ դուռը փակում:

Յետ դառնալ չի կարելի: Եւ սովատանջ ընտանիքի հայրը կրկին բաղխում է:

— Ի՞նչ ես ճակատդ դէմ տուել, բղաւում է նոյն դիւրաբորբոք ձայնը:

— Խնդիրքս լսէք, կառավարչին եմ ուղում տեսնել...

— Կառավարիչը զբաղուած է, ժամանակ չունի:

Նորից դուռը փակւում է: Կրկին բաղխում է խեղճ մարդը. Բաղխում է, բաղխում մուրացկանի աներես յամառութեամբ, սակայն դուռը այլևս չի բացւում:

Մի կէս ժամ ևս և ահա՛ կառքը կանգնում է դռան առջև, ուրեմն կառավարիչը դուրս կը գայ: Եւ յոյս է փայլում թշուառ մարդու սառած դէմքին: Ահա՛ և ինքը կառավարիչը: Պճնուած է, բաղաք է գնում՝ ծանր օրը կլուբում անցնելու:

Մի րոպէ ցնցւում է խեղճ մարդը. ցնցւում, թերևս «մեծ» մարդուն արժանանալու ուրախութիւնից, բայց և գուցէ երկիւղից, «մեծի» աղգած երկիւղից:

— Աղա՛, միմնջում է վախլուկ մարդը, կծկուած երեխայի սառած երեսը շրջելով կառավարչին՝ նորին մեծահոգութեան գութը հայցելու:

— Աղա՛, ես քեզ մատաղ, երեխաս... տունս դըլխիդ մատաղ, այս ցուրտ օրին մեզ բաղցած մի կոտորիք, թո՛ղ գնամ գործիս...

—Ո՛վ ես, հարցնում է կառավարիչը, տեղաւորուելով կառքում...

—Մօլոտոբոյէց (մուրճահար), գլխիդ մատաղ: Մեխանիկը դժուրս արաւ...

—Հը՛մ, դուրս է արուած, չնջում է ինքն իրան բարի կառավարիչը:—Լաւ, կը հարցնեմ:

—Աղա՛, աղա՛...

Աղան սլացաւ:

Յուսահատ աչքերը նախ յառեց կառքի ետեւից, ապա դարձաւ, մուրացկանի վախլուկ հայեացքով շուրջը դիտեց: Ամաչեց:—Գուցէ նա էլ «ես» ունի:

Եւ նա գլխակոր յետ դարձաւ, կրկին անձնատուր եղաւ անխիղճ տարերքին:

Այժմ նա գնաց կանգ առաւ մի տախտակեայ կեղտոտ որլի շէմքում: Դա նրա բնակարանն է, մի ամբողջ ընտանիքի ապաստարան: Քարէ պատին կպած մի երեք արշինաչափ, հողէ խոնաւ յատակով, ցածրիկ որլ էր այդ կացարանը, որի միւս երեք պատերը նաւթոտ հին տախտակների կտորներից էին կազմուած, վերին էլ նոյն տեսակ փտած տախտակներով ծածկուած: Մի կեղտոտ որլ էր դա, շինուած անշուշտ տանտիրոջ խողերի համար, սակայն զիջուել էր խեղճ Սաքոյի ընտանիքին երեք ռուբլի ամսավարձով, մի վարձ, որ չը լսուած է Բալախանում և որի համար իսկապէս շնորհակալութեան արժանի էր տանտէրը, քանի որ դրա նման ծակերը 7—8 ռուբլի ամսավարձ արժեն:

Մերժուած Սաքոն դողահար ոտ դրեց որջում, ուր մի կտոր կապերտի վրայ կծկուած՝ սպասում էին նրան կինն ու վեցամեայ աղջիկը:

Ամուսնու վշտահար դէմքը ամեն ինչ պարզ պատմում էր, այնպէս որ գեղջկուհուն աւելորդ էր հարցութիւն անել նրան, մանաւանդ որ ցրտից ընկճուած, ծուլանում էլ էր բերան շարժել:

Թշուառ մարդը դուռը վրայ դրեց և սովատանջ աղլկայ յուսախափ հայեացքի տակ առաջ եկաւ, փոք-

րիկը դրեց մօր գոգամ ու լռելեայն տեղաւորուեց իւրայիններէ կողքին, մէջքը ամուր սեղմելով սառը քարէ պատին, տախտակեայ պատերի ճեղքերից փչող բամուց պաշտպանուելու համար՝ ձեղքեր, որոնք միևնոյն ժամանակ և՛ այդ որջի լուսամուտն էին կազմում:

Այս խողի բնից էլ գոհ կը լինէր թշուառ ընտանիքը, եթէ այդ անհամար ճեղքերը չը լինէին, սրունք առատ ցրտութիւն էին մատակարարում անհաց ընտանիքին:

Քարէ պատը, որ որջի շորորոգ ու միակ քարէ պատն էր և որին ամուր կպել էին ընտանիքի անդամները՝ ցրտից շատ թէ քիչ պաշտպանուելու համար, — կազմում էր մեքենաների ու երկաթեղէնի միլիօններ արժեցող պահեստի պարիսպը: Կարծես այս ողորմելի ընտանիքը կպել էր այդ միլիօնանոց պահեստի պատին՝ մի աւելորդ անգամ էլ ապացուցանելու որ հարստութեան հարեանը ծայրայեղ աղքատութիւնն է միշտ:

—

Հետեւեալ առաւօտը քամին դադարել էր, թէև ցուրտը դարձեալ սաստիկ էր:

Օգտուելով եղանակի հանգարտութիւնից, այս անգամ Սաքօն ամբողջ ընտանիքով եկաւ գրասենեակի դուռը կտրեց, կառավարչի ողորմութիւնը հայցելու: Բայց դեռ շատ վաղ էր, կառավարիչը չէր վերադարձել նրանք սպասում են երկար...

Եկաւ վերջապէս կառավարիչը: Այս անգամ Սաքօյին ներդաշնակեց և՛ կնոջ աղիողորմ թախանձանքը: Սակայն այս ամեն մուրացկանական ձևերը աւելի շուտ ձանձրացնում են մարդուն, ուստի և կառավարիչը նեղացած, եթէ ոչ զզուած, հրամայեց հեռացնել նրանց ու պատուիրել առաւօտեան դալ:

Առաւօտեան Սաքօն վերջնական մերժման արժանացաւ և ընկճուած ու յուսահատ սրտով տուն դարձաւ:

Սակայն... տանը աւելի մեծ վիշտ էր սպասում նրան:

Փոքրիկը մարում էր... Նա տաքութեան մէջ էր ու հազիւ էր շնչում: Մի շարք օրերի ցուրտը ծծուել էր անսնունդ երեխայի մինչև ոսկորների ծուծը: Մի երկու ծանր րոպէ և մինչև հայր ու մայր իրանց անզօր շնչով ճգնում էին կենդանացնել գունատ մանուկին, նա յաւէտ փչեց շունչը:

— Ինչ անիծուած աշխարհ...

Ողբում է մայրը: Իսկ Սաքօն լուռ է:

— Ինչո՞ւ եկանք, բողբոքում է կինը: Ինչո՞ւ մեզ բերիր այս դժոխքը... Այս է քո հարուստ աշխատանքը... Միթէ մենք գիւղում կարօտ էինք հացի... կամ պակաս էինք ապրում...:

Սաքօն լուռ է:

Նա տատանում է գլուխը ու ինքն իրան հաշիւ տալիս. «Այս իմ բախտիցն է: Ահա Սիմօնը, Սարգիսը, ահա Համբարձումը, Գրիգորը, ահա Ալեքսանը, Առստամը... ամենքն էլ այստեղ են... դալիս են աշխատում, տանում տուն պահում: Իսկ ես...»:

— Այս մեր բախտն է... մենչում է նա յուսահատ մարդու խեղդուող ձայնով:

Անցաւ մի ամիս: Երկար թափառումից յետոյ վերջապէս, Սաքօն պաշտօնի է:

«Բախտս բանում է», մրթմրթում է նա, ծանր մուրճը վարժ ձեռներում պտըտելով և ուժգին հարուած իջեցնելով երկաթին:

Բայց խոնաւ, ցուրտ որջը իր աւերիչ ոյժը գործ դնել չի խնայում երբէք:

Զմեռը դեռ երկար է, իսկ բուք օրերը շատ: Փչում է մահաբեր քամին, շարունակ բաղխում նաւթոտ տախտակները ու ներս խուժելով չարաճճի խանդով ընդգրկում Սաքօյի կուչ եկած ընտանիքին:

Ինչքան էլ գեղջկական բացօթեայ կեանքում եփուած էր Սաքօյի կինը, այնուամենայնիւ փակուած ու մեծ մատամբ աննունդ կեանքը, միտ ու ապակուած օդը, կեղտոտ ու թունալից ջուրը չէին կարող առողջարար լինել նոյնիսկ այդ կաղմուածքի համար։ Եւ դժբախտ գեղջկուհին, ամուսնու բախտի գերին, հալւում էր ու մաշւում... Պակասը լրացրեց սիրելի զաւակի մահը։ Նա էլ հիւանդ էր։ Երկար ախ ու վախ բաշելուց, երկար անճար ու անօգնական մնալուց յետոյ՝ նա փչեց շունչը թէւ ամուսնու գրկում, բայց անիծելիա՛ նրան։

Եւ զարհուրած Սաքօն նոր միայն զգաց պանդխտութեան ամբողջ դառնութիւնը։ Սակայն ուշ էր և «բախտ» որոնող Սաքօն, կրկին հաշտ իր դրութեան հետ, դիմեց աշխատանքի. պէտք էր խնամել կենդան մնացած մի հատիկ օրրին։

Եւ նա աշխատում էր։

Բարեկենդան կիրակի է։ Խնդութեան ու քէֆի օր։ Մի օր՝ երբ ամեն անկիւնում կեանք է նկատւում, երբ մարդիկ պատրաստւում են մեծ խորհրդի։

Իսկ գործարանական կեանքում... այդ ամենը միայն անցեալի յիշողութիւններ են, որոնք խեղդւում են առնական կրծքերից դուրս թռչող ծանր հառաչների մէջ։ Բանում է գործարանը, արհեստանոցը։ Բանում են գործաւորները, արհեստաւորները։ Դժգոհութիւն չը կայ։ Այս կեանքում չը պէտք է դժգոհ լինել։

Բանում է և Սաքօն։ Ծանր մուրճը յետ պտըտում, ուժգին հարուած իջեցնում բոված երկաթին, ամեն մի հարուածի հետ էլ ձախ ոտը բարձրացնում ու գետնին զարկում, կարծես թէ չափ է պահում։ Այն ինչ բորբոքուած գէմքը աւելի թեքւում է դէպի կրակը, այրւում, վառւում և քրտինքի մի-մի հատիկ խոշոր կաթիլ ծորում, իբրեւ սև արցունք այդ դաժան կեանքի...

Եռում է բովարանը, փչում է շոգին, մոնչում չոգեմուրճը...

«Դժբախտութիւն», յանկարծ բղաւեցին մարդիկ և վրայ թափուեցին:

Սաքօն ուշաթափ փռուել էր գետնին: Երկաթի մի բոված կտոր մուրճի հարուածից պոկուելով թռել ու մխուել էր նրա մտի մէջ. և ահա նա թրպրտում էր որպէս գնդակահար:

Բժշկական օգնութիւնը ուշ հասաւ, թէև Սաքօի մէջ դեռ շունչ կար: Բժիշկը նայեց, քննեց, լուաց վերջըն ու կարգադրեց փոխադրել հիւանդանոց:

— Բժիշկ, վէրքը... հետաքրքրուեցին մարդիկ:

— Մահացու է, — շտապով ընդհատեց հետաքրքրուողներին բժիշկը իր մշտական սառնութեամբ ու թռաւ կտոր:

Եւ մարդիկ ցրուեցին:

Իսկ որբիկը...

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԲՈԶԻՆԵԱՆ